

ARETUSEESKIRI
IIRI PUNANE SETTER
(FCI klassifikatsioon: rühm 7 – seisukoerad; alarühm 2 Briti ja Iiri seisukoerad)

IIRI PUNASTE SETTERITE ARETUSE EESMÄRGID

EKL-i Juhatus poolt kinnitatud .....

Vastu võetud Eesti Setterite Klubi MTÜ üldkoosoleku poolt 25.09.2014

EKL-i Teadusnõukogu poolt heaks kiidetud .....

Sisukord

	Lk nr.
1. Kokkuvõte	3
2. Tõu taustaandmed	3
3. Tõuühing ja selle ajalugu	3
4. Praegune olukord	4
4.1. Populatsiooni suurus ja koosseis	4
4.2. Iseloom ja kasutusomadused	5
4.3. Tervis	6
4.3.1. Pärilikud haigused ja nende kontroll	6
4.3.1.1. Puusaliigese düsplaasia	6
4.3.1.2. Küünarliigese düsplaasia	7
4.3.2. Muud Eestis diagnoositud olulised haigused	9
4.3.3. Kokkuvõte Iiri punastel setteritel esinevatest haigustest mujal maailmas	9
4.4. Välimik	11
5. Kokkuvõte varasema kehtinud aretuseeskirja meetmete rakendamise tulemustest	12
6. Aretuse eesmärgid ja strateegiad	12
6.1. Nägemus	12
6.2. Tõuühingu eesmärgid	12
6.3. Tõuühingu strateegia	14
6.4. Ohud ja võimalused	14
6.5. Probleemideks valmistumine	15
6.6. Aretuse eesmärkide saavutamise programm	15
7. Programmi täitmise kontroll	15
8. Allikad	15

1. KOKKUVÕTE

Setterid on peamiselt 17.–18. sajandil aretatud linnukoerad, kelle ülesanne oli/on jahil läbi töötada võimalikult lai maa-ala jahimehe ümber ning anda linnu leidmisest jahimehele seisakuga märku. Setterite nimi tulenebki ingliskeelsest sõnast *set*, mis tähendab luureseisakut, tardunud poosi.

Ka tänapäeval kasutatakse settereid paljudes maades endiselt jahikoerana, kuid Eestis on nad peamiselt perekoerad või harrastuskoerad, kellega käiakse näitustel või tegeletakse mõne koeraspordialaga.

Iiri setter on aktiivne, energiline koer, kes ei paista silma jõu ja lihastega, vaid sitkuse ja nõtkusega. Ta võib oma graatsilisuse ja aristokraatlikkusega, kuid on ka vastupidav ja suurepärase töövõimega koer.

2. TÕU TAUSTAANDMED.

2.1. AJALOOST

Esimene Iiri punase setteri tõustandard kinnitati Dublinis 1885. aastal, enne seda aga teati Iiri setterit rohkem punase spanjeli nime all. Iiri setter on aretatud Iiri punavalgest setterist. Kui Iiri punavalge setteri pesakonda sattus üleni punaseid koeri, köitsid need kiiresti kasvatajate tähelepanu ja need kasvatajad leidsid endale peagi ustavaid järgijaid. Tõu tähtsaimad alusepanijad olid Sir St George Gore, Jason Hazzard ning Enniskilleni hertsog.

Aretusmaterjalina on kasutatud veel hispaania pointerit ning inglise ja gordoni setterit.

Põhjalikuma aretustööga alustati 17. sajandil. 19. sajandi keskel tegi tõug läbi eduka näitusedebüüdi ja sellega kaasnes tõu populaarsuse järsk tõus. Iiri setteri välimus on 20. sajandi alguse ja varasema aja tüübiga võrreldes oluliselt muutunud. Setterid on aja jooksul näitustel üha enam edu saavutanud, see on toonud kaasa ka tõu lõhenemise – näitustel eelistatakse tugevama kondiga, rikkalikuma karvkattega, raskema pea ja efektsema liikumisega koeri. Jahitüüp on seevastu kergema kondiga, kiiremini liikuv ja väiksema karvkattega koer.

3. TÕUÜHING JA SELLE AJALUGU

Eesti Setterite Klubi (ESK) tegutseb alates 13. jaanuarist 1996. a., mil toimus esimene liikmete üldkoosolek. Praeguseks hetkeks on liikmeid 50 ringis, klubi liikmete hulgas on ka teiste FCI 7. rühma kuuluvate koerte omanikke. Esindatud on kõik neli setteritõugu. Klubil on olnud välisliikmeid naabermaadest.

Juhatuse valib klubi üldkoosolek kaheks aastaks, viimane juhatuse valimine toimus üldkoosolekul 23. veebruaril 2014. Üldkoosoleku raames peetakse harilikult ka klubi sünnipäevapidu ja autasustatakse aasta edukamate setterite omanikke. Parimad valitakse näituse- ja sportkoerte (agility, SK/KK) hulgast. Traditsiooniliselt korraldab klubi iga aasta suvel sertifikaadiõigusega erinäituse kõigile setteritõugudele. 2000. aastate esimesel kümnendil

olid setterid Eestis väga populaarsed ja toimus ka talvine mitteametlik *club show*. Aasta jooksul saavad setteriomanikud kokku ühistel jalutuskäikudel, kevad-, suve-, sügis- ja talvapäevadel, koolitustel ja loengutel.

4. PRAEGUNE OLUKORD

4.1. POPULATSIOONI SUURUS JA KOOSSEIS

Kõigist neljast setteritõust on Iiri punased setterid Eestis kõige arvukamalt esindatud ning see oli meil 2000. aastate alguses üsna levinud ja populaarne koeratõug. Aastas sündis Eestis umbes 5 pesakonda Iiri punaseid settereid, aktiivsemad kasvatajad olid Marika Kuusman (kennel Sign of Constancy), Piret Kõima (kennel Field of Dreams), Triin Juss (kennel Soul Provider), Kaja Koger (kennel Irish Melody) ja Klaire Niilus (kennel Vinca Thore). Setterite populaarsus hakkas mõnevõrra langema pärast 2006. aastat ning 2007–2009 sündis igal aastal kolm pesakonda Iiri punaseid settereid, 2010. aastal kaks pesakonda ja pärast 3-aastast pausi sündis pesakond taas alles 2014. aastal. Vahepealsetel aastatel on Eestisse toodud koeri mitmetest naabermaadest, eelkõige Lätist nn kodukoorteks (tihti tänu soodsale hinnale), aga ka üksikuid koeri tuntud Soome, Rootsi, Suurbritannia, Belgia ja Venemaa kennelitest näituse ja aretuse eesmärgiga. Eestis kasvatatud koeri elab meie naabermaades Lätis, Leedus, Venemaal, Soomes, Rootsis ja kaugemalgi.

Eestis elab mitmeid silmapaistvaid oma tõu esindajaid, kes saavutavad häid tulemusi rahvusvahelistel näitustel. Eestis sündinud koerad on välimikult korralikul tasemel ja väga suuri vigu esineb suhteliselt harva. Iiri setterite pesakonnad on enamasti üle keskmise suurusega (sageli üle 10 kutsika).

Hetkel on Eesti Kennelliidu registris registreeritud 685 Iiri punast setterit. Kahjuks ei ole registrist võimalik tuvastada elus olevate koerte arvu ning samuti seda, kui palju Eestis registreeritud Iiri punastest setteritest Eestis ka tegelikult elab. Paljud Eestis elavad koerad on registreeritud teiste riikide registritesse, hinnanguliselt on alates 2010 imporditud vähemalt 20 koera, kellest aretuses on kasutatud kahte. Alates 2009 on eksporditud vähemalt 7 Eestis sündinud koera. Võib arvata, et Eestis elavate Iiri punaste setterite arv on ligi 500.

EKL-i registrisse kantud Iiri punased setterid aastate lõikes (kuni 2014 august)

Aasta	Registreerimiste arv	Pesakonnad	Importide arv	Kasvatajate arv	Isad	Emad
2009	23	3	0	3	3	3
2010	25	2	2	2	2	2
2011	2	0	2			
2012	1	0	1			
2013	1	0	1			
2014*	20	2	3	2	2	2

Pesakonnad alates 2009:

Jrk. nr.	aasta	Pesakonna vanemad (isane x emane)	Kutsikate arv (sulgudes isased ja emased kutsikad)
1	2009	Field of Dreams Cosa Nostra x Field of Dreams Belly Dancer	9 (2 + 7)
2	2009	Shelomith Vice Regent x Original Gigglin Ginger	10 (3 + 7)
3	2009	Jonola Dr Doolittle x Sign of Constancy Organza	6 (4 + 2)
4	2010	Dubliner Mac Cloud x Field of Dreams Celindia	13 (4 + 9)
5	2010	Copper's Bubble Power x Sign of Constancy Sky High	9 (6 + 3)
6	2014	Field of Dreams Cosa Nostra x Applegrove Miss Rhode Island	13 (2 + 11)
7	2014	Discovery's Love of My Heart x Dioskury Sweet Revenge	4 (1 + 3)

Viimaste aastate (alates 2009) pesakonnad on sündinud enamasti välispaarituste tulemusena, kasutatud on kolme Rootsi päritolu isast kennelitest Copper's, Dubliner, Discovery's, aga ka Austraalia (Shelomith) ja Inglismaa (Jonola) liine. Eestis elavatest isasest on mitmel korral kasutatud koera Field of Dreams Cosa Nostra, kes on ka ainus koer, kellel on olnud tabelis toodud aastatel Eestis mitu pesakonda (lisaks ka 2008), kokku 33 kutsikat. Enim on kasutatud kenneli Field of Dreams aretusliine, mis on pärit Rootsist kennelist Dubliner. Sealte Eestisse toodud koerte Dubliner Watermelon (emane) ja Dubliner Wallstreet (isane) liinid jätkuvad viies ülaltoodud seitsmest pesakonnast.

Kõigil paaritatud koertel on olnud täidetud aretuserinõuded.

4.2. ISELOOM JA KASUTUSOMADUSED

Standardis kirjeldatakse Iiri setterit kui innukat, intelligentset, energilist, tundelist ja kiinduvat koeratõugu. Igasugune agressiivsus on väga taunitav. Iiri setter on inimeste vastu ülevoolavalt sõbralik, seega valvuriks teda võtta ei tasu. Iiri setterid on aretatud jahikoertena koos liikuma ning nad tunnevad end paremini, kui peres on mitu koera.

Tegemist on hea kuuletumis- ja õppimisvõimega koeratõuga. Ta vajab palju tegevust, nii füüsilist kui ka vaimset (nt jaht, mis on nii vaimne kui füüsiline töö, sõnakuulelikkustreeningud või agility). Iiri setter sobib eelkõige aktiivse eluviisiga inimesele. Ta tahab päevas liikuda vähemalt tunni ning armastab peale jooksmise ka väga ujuda.

Jahil on nende koerte ülesanne laiadelt maa-aladelt põllu- või metsalindude otsimine, seisakuga (ingl. keeles *set*) märku andmine ja lindude õhku ajamine. Jahikatse tulemuse saamiseks on hetkel Eestis tarvis läbida nn. metsalinnu katse („Linnukoerte töomaduste hindamine ja katsetamine metsalindudega“). Iiri punasel setteril on välimikutšempioni tiitli kinnitamiseks nõutud jahikatse sooritamise paljudes Euroopa riikides, eelkõige Põhja-Euroopas, sh. ka Eestis. Eestis

elavatest Iiri punastest setteritest ei kasutata klubile teadaolevalt mitte ühtegi aktiivseks jahipidamiseks.

Iiri punaste setterite iseloom vastab suures osas praegu kehtivale tõustandardile. Üksikute isendite puhul esineb paugukartust ja ebakindlust. Enamikul koertest on säilinud jahiinstinktid, mida aktiivsed koeraomanikud on võimaluse korral testinud. Koerad on arukad ja koostöövalmid. Suurim probleem on koerte jahiinstinktide oskuslik ning õige treenimine, kuna Eestis puuduvad treenerid, kohtunikud ja setteritega jahilkäimise traditsioonid, vähe on looduslikke linde, keda setteritega jahtida. Samuti on Eestis väga piiratud võimalused sooritada setteriga jahikatset, puudub kaasaegne jahikatse eeskiri. Viimastel aastatel toimunud jahikatsetel on kasutatud kasvandusest ostetud vutte ja lähtunud eeskirjast, mis on avaldatud 1985. aastal ilmunud A. Essensoni koostatud raamatus „Koer“. Jahikatse eeskirja uuendamise tegeleb ESK, püüdes teha koostööd Eesti Jahikoerte Tõuühinguga.

Viimase 5 aasta jooksul on Eestis jahikatse (ML) läbinud kaks Iiri punast setterit, Sign of Constancy Bitter Irish, aastal 2013, ja Dioskury Sweet Revenge, aastal 2014, tulemuseks 3. järk. Viiel koeral on katse sooritamine ebaõnnestunud.

4.3. TERVIS

4.3.1. PÄRILIKUD HAIGUSED JA NENDE KONTROLL.

4.3.1.1. Puusaliigese düsplaasia (HD). Tegemist on päriliku kõrvalekaldega puusaliigeste normaalsest arengust. Täpset pärilikkuse mehhanismi ei ole lõplikult leitud. Teada on, et HD on multigeenselt retsessiivselt päranduv, st. pärandub mitme eri geeni kombinatsioonis ja varjatult. Samuti on HD vanusega seotud arenguhäire – kutsikas sünnib tervena ja HD ilmneb alles luustiku kasvades 5-12/18-kuusel koeral. Haiguse tekkes mängivad suurt rolli nii pärilikkus kui keskkonnategurid. Viimastest olulisemad on õige toitumine ja füüsiline koormus. Kuna düsplaasia tekib tavaliselt veel kasvaval koeral, siis kõige ohtlikumaks peetakse ülekaalu ja liigset koormust.

Diagnoosimine. HD-d saab diagnoosida ainult röntgenpildi alusel. Tuleb rõhutada, et röntgenpilt näitab antud koera liigese seisundit, mitte aga seda, kas koer kannab haigust geenides. Röntgenpilt tehakse üldanesteseeritud koera puusaliigestest kindlas asendis, mis võimaldab kõige õigemal diagnoosimisel. Röntgenpildi põhjal määrab vastava väljaõppe saanud loomaarst (EKL-i volitatud usaldusarst) düsplaasiaastme, mille abil saab otsustada koerte aretuskõlblikkuse üle.

HD-astmed:

Eestis kasutusel olev FCI puusaliigeste hindamise süsteem:

A – puuduvad düsplaasia tunnused (terve liiges)

B – peaaegu normaalne liiges

C – kerge puusaliigeste düsplaasia

D – keskmine puusaliigeste düsplaasia

E – raske puusaliigeste düsplaasia

Vastavalt 2009–2014 kehtinud aretusnõuetele on kohustuslik kontrollida kõiki aretuskoeri ning aretusse on lubatud vaid A-, B- või C-tulemusega koerad, kusjuures C-puusaga koera ei tohi paaritada teise C-puusaga koeraga. Aretusele on puusaliigeste kontroll asendamatu informatsioon. Kuna suur roll on ka välistel teguritel ja et düsplaasia pärandub mitme eri geeni

kombinatsioonis ja retsessiivselt (varjatult), siis haigete koerte aretusest kõrvaldamine ei kõrvalda siiski düsplaasiat täielikult. Ka tervetel koertel võib olla düsplaasiadiagnoosiga järglasi ja vastupidi.

Puusaliigese puhul seisneb haigus selles, et reieluu pea, mis peaks täpselt sobituma puusanapa sisse, asetub seal liiga lõdvalt, kas siis teda kinnitavate sidemete lõtvuse või luu ebaõige kuju tõttu. Selline ebaõige seos reie- ja puusaluu vahel põhjustab ajapikku nii olemasoleva luukoe kahjustusi kui uue luukoe kasvu. Düsplaasial eristatakse ägedat ja kroonilist vormi. Esimene tekib alla 1-aastastel kutsikatel ja teine täiskasvanud koeral. Äge faas avaldub puusadüsplaasia puhul äkki tekkivas tugevas tagajalgade lonkes ja valulikkuses jala taha painutamisel. Täiskasvanud koertel tekivad haigustunnused aeglaselt ja avalduvad liigete kanguses – koer ei saa astuda pikki samme. Olenevalt düsplaasia raskusastmest on sümptomid rohkemal või vähemal määral väljendunud, tekitades valu liikumisel, liigete kangust peale lamamist, tahtmatust trepist üles liikuda või liikudes seal tagajalad koos hüpates. Düsplaasia võib avalduda nii ühel kui mõlemal jäsamel.

Düsplaasia ravi võib seisneda nii ravimitega põletiku ja valulikkuse mahasurumises koos toitumise ja füüsilise koormuse jälgimisega kui kirurgilises vahelesekkumises. Samuti on väga kasulikud ujumine ja massaaž.

4.3.1.2. Küünarliigete düsplaasia (ED)

Küünarliigese düsplaasiat põhjustavad erinevad degeneratiivsed muutused küünarliigeses.

Küünarliigese düsplaasiat märgitakse alljärgnevalt:

- 0 – terve, puuduvad düsplaasia tunnused
- 1 – kerge osteoartritis
- 2 – keskmine osteoartritis
- 3 – raske osteoartritis

Eestis viimase 5 aasta jooksul uuritud koertest ei täheldatud küünarliigete düsplaasiat ühelgi, ka Soomes uuritud koertel esineb ED üliharva, kusjuures uuritud koerte arv on tunduvalt suurem.

Puusaliigete ja küünarliigete düsplaasia uuringud Eestis sündinud või siin elavatel koertel:

Alates 2009. aastast on uuritud järgmisi koeri (seisuga 01.07.2014):

Jrk.nr	Koera nimi	Emane/isane	Reg.number	HD tulemus	ED tulemus	Uuringu kuupäev
1.	Applegrove Miss Rhode Island	E	EST-00740/13	A/A	0/0	11.07.2013
2.	Applegrove Western Wind	I	EST-03873/08	B/B	0/0	26.05.2010
3.	Dioskury Sweet Revenge	E	EST-02569/12	A/A	0/0	23.01.2013
4.	Field of Dreams Dolche Vita	E	EST-03858/07	B/B	0/0	30.07.2009
5.	Field of Dreams Double-O-Seven	I	EST-03851/07	C/C	0/0	2.07.2009
6.	Sign of Constancy Baton Rouge	E	EST-03786/10	D/C	0/0	10.10.2012
7.	Sign of Constancy Bitter Irish	I	EST-03788/10	C/C	0/0	6.06.2012

8.	Sign of Constancy Broadway Heat	I	EST-03791/10	C/C	0/0	19.12.2012
9.	Sign of Constancy Desert Rose	E	EST-03347/09	B/B	0/0	1.08.2012
10	Sign of Constancy Dreamcatcher	I	EST-03348/09	C/C	0/0	20.07.2011
11	Sign of Constancy Oceans Eleven	I	EST-02496/06	B/B	0/0	2.07.2009
12	Sign of Constancy Ozzie	I	EST-00291/06	D/D	0/0	28.10.2009
13	Sign of Constancy Simply Red	I	EST-00827/06	D/D	0/0	18.02.2009
14	Sign of Constancy Summerbliss	E	EST-01688/06	A/A	0/0	17.06.2010
15	Thendara Mastercard	I	EST-02704/11	A/C	0/0	9.05.2012
16	Vinca Thore Gardenia	E	EST-02424/06	C/C	0/0	6.07.2011
17	Vinca Thore Helenya for Applegrove	E	S30205/2009	B/B		05.11.2009
18	Vinca Thore Henriette	E	F110428/09	B/B		5.10.2010
19	Vinca Thore Hidalgo of Applegrove	I	S30204/2009	A/B		21.01.2010
20	Wind Chart Alternative Mambo	E	EST-03062/09	B/C	0/0	10.03.2011
21	Wind Chart Alternative Rock	E	F121593/11	B/A	0/0	29.04.2011
22	Wind Chart Alternative Urban	E	EST-03063/09	A/C	0/0	10.03.2011
23	Wind Chart at Original Dot Com	I	F154387/10	B/C	0/0	29.10.2012
24	Wind Chart at Original Free Flyer	I	RKF2643325	B/B		8.07.2013

Terviseuuringud (puusaliigete düsplaasia) on alates aastast 2000 teostatud umbes 130 Eestis sündinud või siin elaval Iiri punasel setteril, viimasel 5 aastal on klubile teadaolevalt uuritud 24 Eestis elavat või siin sündinud koera (kellest 5 elavad Soomes, Rootsis või Venemaal). Ametlik puusauuringu tulemus on olemas ainult 10 (kümnel) 2009–2013 Eestis sündinud koeral, mis teeb praktiliselt võimatuks järeltuste tegemise aretusnõuete mõju kohta, osalt ka sündinud pesakondade väikese arvu tõttu. Kokku sündis neil aastatel Eestis 47 kutsikat.

2009. aastal koostatud aretuseeskirja tabel aastatel 2000–2009 tehtud uuringute kohta näitas, et 60% ehk 55 koera puusad olid B/B tähistusega; 22% koeri oli täiesti tervete puusadega ehk A/A-tulemusega, 12 koeral (13%) oli kerge puusaliigete düsplaasia C/C tulemusega. Tulemus D/D oli ametlikult registreeritud 5 koeral.

2014. aasta seisuga (uuringud 2009–2013) on 12,5 % tulemusega A/A, 29,1 % tulemusega B/B, 20,8 % tulemusega C/C. Tervete puusadega ehk tulemusega A või B oli kokku 50 % koertest (2 koeral tulemus A/B). 2 koera tulemus on A/C ja 2 koeral B/C, seega on vähemalt ühe puusa tulemus C enam kui kolmandikul koertest, isegi kui teine puus on A või B. 3 koera tulemus oli D/D või D/C. Tulemust E ei ole kinnitatud ühelgi koeral.

Analüüsis tuleb arvesse võtta seda, et varasematel aastatel kanti registrisse vaid koondtulemus A, B või C jne, praegu aga läheb kirja kummagi puusa tulemus eraldi.

Küünarliigete uuringu tulemused on kõigil koertel 0/0, aga kõigil puusaliigete uuringu läbinud koertel ei ole tehtud küünarliigete uuringut.

Kahjuks on teada, et kõigi uuringud läbinud koerte tulemusi ei ole ametlikult kinnitatud ega registrisse kantud. Põhjuseks ei ole mitte ainult oodatust kehvem tulemus, vaid ka soovimatus tasuda ametliku hinnangu saamiseks lõivu. Uuring on loomaomanikule kulukas ning kui koera ei ole plaanis aretuses kasutada, võib juhtuda, et omanik on rahul uuringu teostanud veterinaari

esialgse hinnanguga. Võimatu on kindlaks teha, kui palju niisuguseid uuringuid on läbi viidud. On jäänud mulje, et ka kõik veterinaarid ei pea oluliseks tulemuse ametliku kinnitamise vajadust ja selle selgitamist omanikele.

4.3.2. Muud Eestis diagnoositud haigused

Iiri punastel setteritel on olemas teatud eelsoodumus **maokeerule**. Kindlasti üheks teguriks on nende koerte anatoomiline eripära – neil on sügav rindkere, suur ja mahukas rinnakorv, pikk kere. Tõugu võivad kimbutada ka erinevad **allergiad**, enim levinud on toiduallergia ja atoopia. Viimastel aastatel on nii Eestis kui teistes Euroopa riikides Iiri punaste setterite seas tõsiseks probleemiks muutunud **epilepsia**. Tõuühingule teadaolevalt esineb epilepsia kergemal või raskemal kujul vähemalt 10 Eestis sündinud või siin elaval koeral. Mitme koera puhul on epilepsia olnud ka surmapõhjuseks. On põhjust arvata, et mõnedes liinides on edasi kandunud pärilik epilepsia. Küllaltki palju esineb **halvaloomulisi kasvajaid**, mis on üks sagedamini esinevaid surmapõhjuseid. Täpset statistikat terviseprobleemide kohta tõuühingul ei ole, kuid jooksvalt kogutakse siiski andmeid.

4.3.3. Kokkuvõte Iiri punastel setteritel esinevatest haigustest mujal maailmas

Iiri punaste setterite terviseuuringute tulemused Soomes (puusaliigese düsplaasiauuring):

	Sündinud	A	B	C	D	E	Puusad uuritud
2009	283	36	30	23	9	3	101
2010	278	30	61	22	7	1	121
2011	280	34	37	18	10	0	99
2012	178	11	17	15	4	2	49
2013	175	3	6	4	1	0	14
Kokku		114	151	82	31	6	384

Uuritud on 30 % Soomes sündinud koertest, kellest 30 % on tulemusega A, 39 % tulemusega B, 21 % tulemusega C, 8 % tulemusega D ja 2 % tulemusega E.

Küünarliigeste uuringutel on aastatel 2009–2013 tuvastatud 11 koeral tulemus 1 ja ühel koeral tulemus 3, uuring on teostatud 304 koeral.

Soome setterikasvatajatega suheldes on kujunenud mulje, et düsplaasiauuringute tulemused ei ole siiski 100-protsendiliselt usaldusväärsed ning küllalt sageli esineb olukordi, kus kordusuuringu tulemus erineb esimese uuringu tulemusest ja seetõttu vaidlustatakse kehvemad tulemused väga tihti. Ka Soomes esineb kehvemate tulemuste varjamist, mis aga muudab koerte aretusindeksid ebausaldusväärseteks (arvesse lähevad koera lähisugulaste tulemused, kui aga nende hulgast kehvemad välja jäävad, ei anna indeks õiget taustainfot). Mures ollakse ka seetõttu, et mõned düsplaasiast tõsisemadki tervisehädad jäävad tähelepanuta, sest puudub konkreetset tulemust võimaldav uuring (nt epilepsia puhul), mida saaks statistikas kajastada.

2007. aastal viis Soome Iiri Punaste ja Punavalgete Setterite Tõuühing läbi terviseküsitluse Iiri punaste setterite omanike seas, kuid hiljem ei ole sellist küsitlust läbi viidud. Selle tulemusena

koguti andmed 153 Iiri punase setteri tervisliku seisundi kohta ja üldkokkuvõttes hinnati Soome Iiri punaste setterite tervise olukord heaks.

Soome Helsingi Ülikoolis viiakse läbi geeniuuringut, et teha kindlaks epilepsiat edasi kandvad geenid ning võimalusel töötada välja päriliku epilepsia DNA-test. Iiri punased setterid on üks tõug, keda uuring hõlmab, ning uuringusse kogutakse vereproove eelkõige haigetelt koertelt ja nende lähisugulastelt. Eesti Setterite Klubi initsiatiivil on saadetud uurimisgrupile ka Eesti koerte vereproove.

Paljudes riikides ja vähesel määral ka Eestis on levinud Iiri setterite uurimine DNA-testiga PRA suhtes. Progressiivne võrkkesta (reetina) atroofia (PRA) on haigus, kus silma võrkkestal olevad nägemisrakud degeneraeruvad ning haiguse lõppfaasis kaotab koer nägemise täielikult. Haigust ei ole võimalik ravida, küll aga on võimalik seda vältida, testides enne paaritust mõlemaid vanemaid DNA-testiga, mis võimaldab kindlaks teha nii defektse geeni puudumise, selle kandmise ilma edasise haigestumiseta kui kandmise järgneva haigestumisega. Uurida on võimalik juba kutsikaid. Enamik kasvatajaid kasutab tänapäeval DNA-testi tegemise võimalust PRA välistamiseks.

Iiri setteritel esineda võiv CLAD ehk pärilik immuunpuudulikkuse seisund, kus koera valged verelibled ei suuda kaitsta organismi nakkuste eest, on tänu DNA-testimise võimalusele tänapäevaks aretuskoorte seas praktiliselt välistatud, nagu näitavad Inglismaal tehtud uuringud.

Allikad:

<http://jalostus.kennelliitto.fi/fmTerveystilastot.aspx?R=120&Lang=fi>

<http://www.irlanninsetterit.com/terveyskysely2007.htm>

<http://www.koirangeenit.fi/projektit/tutkimusprojektit/neurologiset-sairaudet/epilepsia/>

Iiri punase setteri aretuse erinõuded Eestis.

Puusaliigete düsplaasiauuringu tulemus A, B, C. C-puusadega koera võib paaritada ainult A- või B-puusadega koeraga. Nõuded peavad olema täidetud enne paaritamist. Nõuded jõustuvad 01.07.2009 ja kehtivad kuni 01.07.2014.

Jõustumisaasta	Haigus, mille vastu võideldakse	Nõutavad meetmed	Näitusetulemused
2009	Puusaliigete düsplaasia	Paarituseelne puusaliigete düsplaasiauuring tulemusega A, B või C. C-puusadega koera võib paaritada ainult A- või B-puusadega koeraga.	

2009			<u>mõlemad vanemad:</u> vähemalt kaks hinnet „suurepärase“ kahelt erinevalt kohtunikult, millest vähemalt üks on saadud kas CACIB-i näituselt või tõu erinäitus või on koerale kinnitatud tšempionitiitel.
------	--	--	---

4.4. VÄLIMIK

Tõustandard EKL-i lehel:

http://kenneliit.ee/wp-content/uploads/est_standardid/iiri_punane_setter_120.pdf

Tõustandardis kirjeldatud välimik on tõu algupärasele kasutusotstarbele võimalikult hästi sobiv. Tõuaretuse eesmärgiks ei saa olla mitte niivõrd tõuomaduste parandamine ja muutmine, kuivõrd just nende säilitamine. Välimikult tõustandardile vastav ning ka näitustel edukas koer on hea kehaehitusega. Selline koer liigub hästi ning ta peaks suutma töötada kauem ja efektiivsemalt. Lisaks on tasakaalus anatoomiaga koeral suurem tõenäosus olla terve.

IIRI PUNASTE SETTERITE SAGEDASEMAD VÄLIMIKUVEAD:

- a) rippuv kaelanahk
- b) puudulik esirind ja rinnakorv
- c) sirge ja/või pikk õlavars
- d) heledad silmad
- e) lühike esijala samm
- f) püstine lanne
- g) liikumisel üle seljajoone tõusev saba
- h) liiga kõrged (suured) isendid

5. KOKKUVÕTE VARASEMA KEHTINUD ARETUSEESKIRJA MEETMETE RAKENDAMISE TULEMUSTEST

Eestis kehtib alates 2009. aastast Iiri punaste setterite aretuseeskiri ja aretuse erinõuded. Selle aja jooksul on sündinud ainult 7 pesakonda, kellest viimased kaks 2014. aastal ning koerad on uuringuteks veel liiga noored. 2009–2010 sündinud viies pesakonnas on kokku 47 koera, kellest on tehtud puusaliigeste düsplasiauuring 10 koerale kolmest erinevast pesakonnast. Kõigi pesakondade vanematel olid läbitud nõuetekohased uuringud ja puusauuringu tulemus vähemalt C. Pooled vanematest on sündinud Eestis (1 isane ja 4 emast), ülejäänud on sündinud Rootsis (2 koera), Soomes, Austraalias ja Suurbritannias (igas 1). Nagu juba eelnevalt viidatud, on 10 koera põhjal järeldusi teha keeruline. Ühel koeral oli tulemus D/C, ülejäänutel vähemalt C (3 koera), A/C või B/C (3 koera) või parem (A/B või B/B). Teadaolevalt ei ole ühelgi koeral omanikule märgatavat probleemi puusaliigestega, mis halvendaks koera elukvaliteeti.

Tõuühing soovib aretuserinõuete kehtivust pikendada praegu kehtivas sõnastuses, vastav otsus võeti vastu üldkoosolekul 23. veebruaril 2014.

6. ARETUSE EESMÄRGID JA STRATEEGIAD

Eesmärgiks on aretada terveid, tõumase välimikuga ning õige iseloomuga koeri, kes oleksid sotsiaalsed, sobiksid pere- ja harrastuskoorteks ning kellel oleks säilinud ka tööomadused. Liikumine on väga tähtis ning pikka aega ja vaevata saab liikuda ja vajadusel töötada koer, kelle anatoomia on õige. Eesmärk on aretuses kasutada terveid ja hea anatoomiaga koeri, mistõttu on erinõuetes ka näitusehinded. Jälgima peab aretuses kasutatavate koerte järglasi, kellel on ilmnunud haigusi või puudusi, et edaspidi vältida vigu. Võimalusel tuleb koguda statistikat Eestis elavate koerte terviseprobleemide kohta. Lisaks puusaliigeste düsplaasiale tuleks püüda vältida ka teisi koera ja koeraomaniku elukvaliteeti oluliselt mõjutavaid probleeme (eelkõige epilepsia, allergiad), mille kohta ei ole aga dokumenteeritavate uuringute puudumise tõttu võimalik kehtestada erinõudeid.

6.1. NÄGEMUS

Iiri punane setter peab olema terve, vastama välimikult tõustandardile, elav, sõbralik, koostöövalmis ja suutma liikuda pikka maad nii metsas kui raskel maastikul. Aretuses tuleks kasutada tõumase välimiku, hea töötahtega ja suurepärase iseloomuga koeri.

Iiri setterite aretuses on Euroopa riikides selgesti täheldatav nn näituse- ja jahiliinideks lahknemine. Eestis elavad ja siin aretuses kasutatavad koerad pärinevad valdavalt näituseliinidest. Tõuühing peab siiski oluliseks, et koertel ei kaoks ka tööomadused.

6.2. TÕUÜHINGU EESMÄRGID

Populatsiooni üldolukord ja koosseis

Iiri punaste setterite arv Eestis on hinnanguliselt umbes 500 või veidi vähem. Nendest enamiku moodustavad Eestis sündinud nn kodukoerad, aktiivseid klubi tegevuses osalejaid, näitustel käijaid või koeraspordiga tegelejaid on mõnikümmend, kuid nende arv on kasvamas. Tõuühingu eesmärgiks on kaasata võimalikult paljusid (uusi) koeraomanikke tegevusse, osalema vähemalt erinäitusel, käima kutsikakoolis ja treeningutel.

Kahjuks jääb klubi tegevusest kõrvale enamik naabermaadest kodukoera võtnud omanikke, sest puudub tugi kasvataja poolt. Nii ei jõua klubini ka info koerte võimalike tervisemurede kohta. Aktiivseid kasvatajaid ja aretustööga tegelejaid on vähe, kuid viimasel aastal on aimata suuremat huvi kutsikate vastu, osalt seetõttu, et 2000. aastate alguses sündinud koerte eluiga hakkab lõpule jõudma ja omanikud soovivad soetada uue kutsika. Positiivseks võib pidada seda, et tõu populaarsuse vähenemisega seoses ei ole suurt probleemi olnud nõu paberiteta pesakondadega. Viimase viie aasta jooksul on klubile teadaolevalt Eestis sündinud üks selline pesakond. Oht on siiski olemas, et nt välismaalt koera võtnud omanikel võib tekkida soov oma koera paaritada, ilma et aretusnõuded oleks täidetud, ning puuduks sügavam arusaam

tõuaretuse põhimõtetest ja konkreetse tõu omadusest. Klubi püüab teha kõik endast oleneva, et seda riski vähendada.

Iseloom

Aretatakse terveid, tõustandardile vastavaid ja hea iseloomuga koeri. Aretusest tuleb eemale jätta iseloomuvigadega (arad, paugukartlikud, tigidad, agressiivsed) isendid.

Kasutusomadused

Üritatakse alles hoida tööomadusi ning populariseerida tõugu ka kasutus- ja mitmekülgse harrastuskoerana, kellega harjutada nt sõnakuulelikkust, *canicrossi*, rallikuulekust, agilityt, päästet, koerateraapiat.

Tervis

Iiri punane setter on võimeline oma algupärase kasutusotstarbe kohaselt töötama vaid siis, kui ta on terve. Krooniliselt või raskesti haige koera pidamine on omanikule majanduslikult ja vaimselt koormav. Juba noorena pidevat ravi ja erilist hooldust vajav või liiga vara surev koer on omaniku jaoks raskeks katsumuseks. Konkreetse meetmena saab aretusest välistada koerad, kellel on puusaliigese düsplaasia. Klubi eesmärgiks on jälgida ja kindlustada, et Iiri punaste setterite aretuses ei kasutataks koeri, kellel on ka muid aretuskõlbmatuks tegevaid haigusi, nagu näiteks küünarliigese düsplaasia, epilepsia, raskekujuline allergia, või diskvalifitseerivaid vigu, nagu suulaelõhe, peitmunandilisus, ühemunandilisus, valehambumus.

Välimik

Aretatakse tõustandardile vastavaid koeri, populatsiooni mitmekesisdamise nimel on tervitatav, kui aretuses kasutatakse erinevaid tõutüüpe (nn Briti ja Ameerika/Austraalia tüüpi setterid).

6.3. TÕUÜHINGU STRATEEGIA

Populatsiooni üldolukord ja koosseis

Eesti Setterite Klubi (lüh. ESK) ülesandeks on anda aretusala nõu ja harida tulevase setteriomanikke ja kasvatajaid. Tõu olukorda tuleb vaadelda Eestis, Euroopas ja kogu maailmas valitsevast olukorrast lähtudes. Praktikaks on kõige otstarbekam jälgida tõuaretuse olukorda Soomes ja Rootsis, kust pärinevad enamiku Eesti koerte sugulusliinid, ning kus on olemas avalikud veebipõhised andmebaasid terviseuuringute ning näituse- ja katsetulemuste kohta.

Aretuses kasutatavate andmete usaldusväärset analüüsimist Eestis raskendab asjaolu, et neid andmeid on väga vähe. Enamik koeri müüakse nn kodukoorteks, mistõttu nende tervisest, välimikuvigadest ja iseloomust ei ole mingeid andmeid. Tuleb ette, et koerte halbu uuringutulemusi varjatakse. Aretuse seisukohalt oleks oluline teada, millistes kombinatsioonides on esinenud valehambumus, peitmunandilisust, probleemkäitumist, allergiat jne. ning kui ulatuslikult neid Eestis esineb. Kuigi enamikku koertest ei kasutata aretuses, on nad oma esivanemate järglased ja oma tõu esindajad ning kajastavad teatud osa tõu olukorrast. Terviseuuringute vajadusest teavitamine on üks tõuühingu ülesandeid.

ESK kogub ja jagab informatsiooni, koostab andmebaase, teeb kokkuvõtteid näituste ja katsete tulemustest, terviseuuringute tulemustest ning kogub infot koerte iseloomude ja esinevate haiguste kohta, tegeleb kutsikatevahendusega.

Ülaltoodud eesmärkide saavutamiseks kasutab töuühing aktiivselt veebilehte, meililisti, sotsiaalmeediat, regulaarseid setteriomanike ühisüritusi.

6.4. OHUD JA VÕIMALUSED

Tugevad pooled	Nõrgad pooled
a) mitmekülgne harrastuskoer, suhteliselt aktiivsed omanikud	a) vähene düsplaasiauuringud läbinud koerte arv
b) vastutustundlikud kasvatajad, kes on ühtla töuühingu aktiivsed liikmed	b) pärilikud haigused, mille kohta on vähe statistikat ja taustainfot (epilepsia, allergiad)
c) aretusbaasi laiendamine ja mitmekesistamine,	c) kontakti puudumine välismaalt koera ostu omanikega
e) head sidemed Soome, Rootsi ja muu Euroopa tunnustatud kasvatajatega	

Võimalused	Ohud
a) kasvatajate ja koeraomanike koolitamine ja info jagamine	a) terviseuuringuteta koerte ja nende järglaste kasutamine aretuses
b) koeraharrastuse populariseerimine, kasutusvalade laiendamine	b) dokumenteerimata terviseprobleemide levimine (epilepsia, allergiad)
	c) iseloomuvigadega koerte kasutamine (ebakindlus, argus)

6.5. PROBLEEMIDEKS VALMISTUMINE

2000. aastate esimesel kümnendil oli olemas risk, et aretuses kasutatakse koeri, kes ei ole läbinud terviseuuringuid, kes ei vasta vähemalt tõustandardile või mõnel muul põhjusel ei pruugi sobida aretusse. Võis karta, et inimesed teevad teadmatusest oma emaskoerale pesakonna lihtsalt soovist saada järglasi või ka teenida raha, oskamata valida isast, uurida tema tausta, sugupuud, tervislikku seisundit või järglasi. Aretuseeskirja ja -erinõuete kehtestamisega õnnestus kindlasti palju sellist ära hoida ja teadvustada inimestele, mis kaasneb pesakonna planeerimisega ja milline vastutus see on. Setterite populaarsuse vähenemine on populatsiooni kvaliteedile pigem kasuks tulnud ja tundub, et enamik setterikutsika võtjaid teevad teadliku valiku. Aretuserinõuete kehtivuse pikendamine on vajalik olukorra kontrolli all hoidmiseks ja omanike vastutustunde tõstmiseks.

6.6. ARETUSE EESMÄRKIDE SAAVUTAMISE PROGRAMM

Alates 1. juulist 2009 on kehtinud aretuskoerte puusaliigete düsplaasia kontrolli nõue. See oli sees ka 2003. aastast kehtinud aretusnõuetes. Samuti kehtib kahe kõrgeima hinde nõue

välimikunäitustelt (või kinnitatud tšempionitiitel eelkõige välismaa koerte puhul). Tõuühing soovib erinõuete kehtivuse pikendamist ka järgmiseks viieks aastaks. Ühing jätkab teavitustööga veebilehe ja sotsiaalmeedia kaudu, kasvatajatel soovitatakse osaleda aretusosalastel koolitustel ja jälgida naaberriikide kogemust. Sarnaselt paljude teiste riikidega soovitame aretusesse minevaid koeri testida PRA (rcd4) suhtes.

7. PROGRAMMI TÄITMISE KONTROLL

Aretusprogrammiga seatud eesmärkide saavutamist hinnatakse viie aasta pärast aretuseeskirja uuendamise käigus.

8. ALLIKAD

1. Eesti Kennelliit <http://www.kennelliit.ee/>
2. Soome Kennelliit, tõuregister <http://jalostus.kennelliitto.fi/frmEtusivu.aspx?R=120>
3. Soome Iiri Punaste ja Punavalgete Setterite Tõuühing <http://www.irlanninsetterit.com/>
4. Rootsi Kennelliit, tõuregister <https://hundar.skk.se/hunddata/>
5. „Eesti koerte atlas“, kirjastus „Pegasus“ 2005
6. Triin Hallapi artikkel ESK kodulehel
<http://www.setter.ee/fwk/fb/10001409/Setterite%20haigused.%20Triin%20Hallap..pdf>
7. Helsingi Ülikool, Lohen uurimisrühm
<http://www.koirangeenit.fi/projektit/tutkimusprojektit/neurologiset-sairaudet/epilepsia/>
8. „Koer“, koostaja A. Essenson, Tallinn „Valgus“ 1985